

VaderKracht Centraal, nr. 23

Maart 2024,

3^e jaargang nr. 3

Versie: 31-03-2024

© Bob de Raadt

Freelance Contextueel Maatschappelijk Werker – Methodisch Ouderbegeleider –
Pastoraal counselor - lid Connect2Grow > Connect2Fathers/Fathers4Fathers –
Auteur/boekenrecensent – Assistent onderzoek Verloskunde-Gynaecologie Erasmus MC
Sophia – Gastdocent Erasmus MC Academie – ROTTERDAM – blogger voor vakbond
CGMV – extern adviseur Veer-Krachtige Ouders.

www.bobderaadt.nl

www.bobderaadt.nl/vaderschap.php (interviews & boekrecensies)

www.bobderaadt.nl/connect2fathers.php (Rotterdams project ‘vaderschap’)

www.bobderaadt.nl/socialeverloskunde.php (kwetsbare zwangeren/risicofactoren)

www.bobderaadt.nl/vaderschapskennis.php (magazine vaderschap & ontwikkelingen)

www.bobderaadt.nl/oudersenchristelijk geloof/Daddycation/betrokkenvaderschap.php

www.bobderaadt.nl/VaderKrachtCentraal.php : christelijk geïnspireerd magazine
(digitaal)

www.bobderaadt.nl/fathersmatters.php Vaders doen ertoe.

@ bobderaadt@live.nl

Ook op: LinkedIn – Instagram – You Tube: https://youtu.be/y9WX_gspePw

+ <https://www.youtube.com/channel/UC1XmtqO6KlofGRFNlqNakQ>

Inhoudsopgave:

- Agenda (pag. 2)
- Publicaties (pag. 2)
- Berichten (pag. 3)
- Connect2Israël (pag. 3)
- Getuigenissen in een doopdienst (pag. 4)
- Boekenplank
  - *Gewoon papa, #vadervanvelen* - 2^e jaargang – 2023, nr. 2, Uitg. Scholten – (pag. 14).
- Blog: www.cgm.nl/blog/actief-pensioenleven (14-03-2024) - pag. 16.
- Moraal - ‘Waarom we haar nodig hebben en hoe we haar kunnen vinden’- Jonathan Sacks (notitie) – pag. 17.

Agenda:

- 5 maart 2024, 11.00-11.30 uur – interview over vaderschap en priester-zijn in je gezin – Reformatorische Omroep; 5^e interview in een serie van 10 interviews/uitzendingen.¹ <https://reformatorischeomroep.nl/radio/hartelijk-verbonden> Ook terug te luisteren via deze link en dan 5 maart aanklikken.
- 20 april 2024:

MANNENDAG
20 april: 9.30 – 14.30
Worship, onderwijs (Q&A) en ontmoeting

Kosten: 10,- pp incl. lunch – koffie/thee
Bij aanvang: **CONTANT** geld meenemen
Inschrijven (vóór 14 april)
Via: mannendaggorinchem@gmail.com

SPREKER
WILLEM
DE VINK

THEMA
WAAR BEN IK BANG VOOR?

Sion – Gorinchem
Schelluinsestraat 6

Publicaties:

- Blog: www.cgm.nl/blog/actief-pensioenleven
- De vaderfactor – <https://youtu.be/zFhNjttT95U> (opname 09-03-2024; 14 minuten)
- Meeuws, Michel, Bob de Raadt, Theo Witte (2024) *Mannen en priesterschap* – uitgave in eigen beheer, Gorinchem.

¹ Zie voor meer informatie: VaderKracht Centraal, januarinumner, 2024; nr. 21; 3^e jaargang; pag. 7-11; vindplaats www.bobderaadt.nl/vaderkrachtcentraal.php

Berichten:

- ✚ [Wim de Jong](#) • 1e • 1eFarm Fit Training Lexmond - Ik bouw sterke mannen. Farm Fit Training Lexmond - Ik bouw sterke mannen.

Bibles & Barbells

Gisteravond hebben we de eerste editie van Bible & Barbells georganiseerd en dit was een groot succes. Gezien het grote aantal aanmeldingen (30+) in een paar dagen tijd, geeft maar weer is aan hoe goed het is om als mannen samen te komen, te sporten en daarna te leren uit de bijbel.

Eerst sporten, samen afzien, de maskers gaan af. Daarna gaf [Bram Noorlandt](#) een korte studie over Mozes. Waar liep hij tegen aan? Hoe werd hij geleid door God? En zijn er zaken die we hier uit kunnen leren en toe kunnen passen in ons eigen leven?

De groep was een mooie mix van mannen. De een had meer ervaring met het geloof dan de ander, maar we zijn er om te leren.

Gezien de enthousiaste reacties na afloop gaat er zeker een tweede editie komen. Wanneer en in welke vorm gaan we nu overdenken.

Wordt vervolgd!

Connect2Israël

Connect2Israël (29-02-2024):

- Ook deze week vragen wij uw voorbede voor het Joodse volk: voor wijsheid, rechtvaardigheid en bescherming. Voor verbreking van de vijandigheid tegen Zijn volk. Voor vrijlating van degenen die al zolang gegijzeld worden. Voor troost en kracht van de achterblijvers en de rouwdragenden.

- De berichten uit het noorden van Israël zijn verontrustend: het aantal aanvallen vanuit het zuiden van Libanon stijgt. De verwachting van een nieuw oorlogsfront in het Noorden neemt dagelijks toe.
- Bid dat Jezus de Messias zich meer en meer zal openbaren in Israël en de Arabische regio, door Zijn Geest, in dromen en visioenen.
- Via Israël Today, Near East Ministry, Radio Israël en Christenen voor Israël kunt u dagelijks geïnformeerd worden over de ontwikkelingen in Israël en de strijd tegen de vijanden van het Joodse volk.

Connect2Israël (07-03-2024)

Israëlkring: op donderdagavond 14 maart komt de Israëlkring weer bij elkaar (om 20.00 uur, in De Ark). Jonathan Sacks heeft een indrukwekkend boek geschreven over 'Moraal – Waarom we haar nodig hebben en hoe we haar kunnen vinden'. Dat gaat over ons gedrag, over onze cultuur die sterk geïndividualiseerd geworden is. Sacks pleit voor een 'wij'-cultuur. Hoe komen we tot die culturele klimaatverandering?² Dat is het onderwerp van deze bijeenkomst. U bent van harte welkom.

Connect2Israël: Wilt u bidden voor verzoening, gerechtigheid en vrede; voor de stad Jeruzalem, voor het Joodse volk, voor alle ontheemden, slachtoffers en allen die met de ontwrichtende oorlog tussen Israël en de regering van Gaza te maken hebben. Een ontluisterende wapenwedloop, doorgaande raketbeschietingen over en weer, groeiende onrust in Israël en buurlanden, verwarring door tegenstrijdige nieuwsberichten. We bidden om Zijn shalom.

Connect2Israël (15-03-2024):

- Afgelopen dienst tijdens Biddag voor gewas en arbeid sprak Carry over het werk van Jennifer Guetra, schrijfster van het boek 'Lichtinslag', dat onder het Joodse volk verspreid wordt, zeker nu er zo'n geestelijke nood is tijdens het huidige conflict met Hamas en Hezbollah. Hierbij de link van de organisatie Plant Hope Israël <https://planthopeisrael.com>
- Binnenkort hoopt Daniël Keijzer in onze gemeente te spreken. Enige jaren geleden heeft hij met zijn gezin alyah gemaakt naar Israël en woont nu in Na'ale, in Samaria. Hij is van origine verpleegkundige en is betrokken bij gemeenteopbouw. Zijn hart gaat uit naar het Joodse volk, vanuit zijn behoefte om de liefde van de Here Jezus met hen te delen. Hij ziet het leed en de nood die momenteel heerst in Israël en de Arabische gebieden. Sinds 7 oktober 2023 is er in Israël veel veranderd. Zijn ervaringen en visie wil hij graag delen met onze gemeente. Website: www.life4israel.nl

Getuigenissen in een doopdienst:

(1)

Vandaag laat ik mij dopen, en dat was voor mij niet iets wat vanzelfsprekend was. Ik dacht altijd dat het niets voor mij was. Die gedachte werd alleen maar bevestigd toen ik zo'n vier jaar geleden mijn geloof in God verloor. Ik was boos en teleurgesteld in hem, omdat hij mij niet had beschermd tegen het feit dat ik depressief raakte en niet meer wilde leven met zoveel pijn en verdriet. Ik voelde mij zo alleen in de strijd tegen de stemmen in mijn hoofd.

---

² Vindplaats: www.bobderaadt.nl/documents/israel/PowerPoint_Lezing_Moraal_14-03-2024.pdf

Dit ook omdat in een tekst het volgende stond: mijn geliefde dochter, ik zal jou altijd beschermen. Beschermen tegen de wereld, tegen de vijand, tegen de mentale pijn, het oordeel, de twijfels, schade, onreinheid en onrecht. Maar waarom beschermde hij mij dan niet? Ben ik niet goed genoeg? Zeker toen in mei 2022 één van mijn vrienden overleed. Er bleef een leegte achter die ik nooit eerder gevoeld had, en ik was er alles behalve klaar voor om hem te verliezen. En op een dag als vandaag mis ik hem nog harder want wat had ik hem er graag bij gehad.

Nu ik hier sta, snap ik eigenlijk nog niet waarom dit alles mij moest overkomen. Alleen weet ik wel dat ik God nodig heb in mijn leven, en ik God ook in mijn leven wil. In Lucas 15 vers 4 staat: "Wie van u, die honderd schapen heeft en er één van verliest, laat niet de 99 in de wildernis achter en gaat het verlorene zoeken, totdat hij het vindt?" Zo voelde ik mij als dat ene verloren schaap, maar God vond mij belangrijk genoeg om achter mij aan te gaan. Hij bleef in mij geloven ook al geloofde ik niet meer in hem. Hij heeft zijn liefde en kracht laten zien door de mensen om mij heen en zo vond ik hem terug!

Ik kan mij nogal druk maken om wat anderen van mij vinden, zeker omdat mensen vaak al oordelen voordat ze weten waar ze het over hebben. Laatst zei iemand mij daarover: 'God is de enige die mag oordelen, want hij weet en hoort alles. Er is niets wat hij niet weet. En juist omdat Hij alles weet, zal hij niet oordelen'.

In Romeinen 5 vers 7 en 8 staat: welk mens is bereid om voor een ander te sterven? Misschien als die ander een goed en eerlijk mens is? Ja, misschien zijn er mensen die willen sterven voor een goed mens. Maar Christus is voor ons gestorven toen we nog leefden als slechte mensen. Dat is het bewijs dat God van ons houdt. Ik ben Jezus dankbaar dat Hij voor mij is gestorven en mijn zonden vergeven zijn. En ik hoop dat Hij ook de zonden zal vergeven van de mensen die mij zoveel pijn hebben gedaan en een licht in hun leven zal zijn. En dat Hij mij de kracht zal geven hun ook te kunnen vergeven.

In Mattheüs 11 vers 28 staat: Kom naar Mij toe, allen die vermoeid en belast zijn, en Ik zal u rust geven. En ik hoop dat ik die rust mag krijgen na vandaag, Want er is geen storm waar God je niet doorheen zal dragen. Geen rivier die God je niet wil helpen oversteken. Geen strijd die God je niet zal helpen winnen. Geen hartzeer waarvan God je niet wil helpen het los te laten. Hij is zoveel groter dan alles wat je tegenkomt. Laat vandaag alles in Zijn handen, wetende dat God voor je zal zorgen.

Ik hoop dat een ieder die dit hoort en het mentaal of lichamelijk zo zwaar heeft en daardoor niet meer wil leven, wil geloven dat God voor je zorgt en zoveel van je houdt. God is zo groot en ook al voel je dat nu niet, geloof en blijf bidden ook al kan je alleen nog maar fluisteren.

Ik ben zo dankbaar dat ik nog leef. Dat ik niet heb toegegeven aan de stemmen in mijn hoofd, en dat ik er geen einde aan heb gemaakt. Want het leven is zo mooi met God om je heen.

En ik nu met alle zekerheid kan zeggen, dat er licht is aan het einde van de tunnel. En ik zal zeker niet ontkennen dat de strijd zwaar is, want het is zwaar. Maar geloof me dat God je zal dragen als je niet meer kunt lopen. Hij staat voor, achter en naast je. Hij is als enige oneindig en onveranderbaar. Hij zal niet weggaan als je het moeilijk hebt. Blijf erover praten, want je bent het waard om een plek te hebben hier op aarde. Je verdient het om ooit het licht weer te zien!

Ik laat mij vandaag dopen omdat ik wil leven zoals God dat wil, ook al snap ik soms niet waarom Hij bepaalde dingen laat gebeuren. want als God voor ons is, wie zal dan tegen ons zijn?

(2)

Je bent welkom.

Ook als je nooit (meer) in de kerk komt.

Als je twijfelt aan God of het geloof.

Je zelf een andere keuze maakt.

Je bent belangrijk voor mij en daarom wil ik deze stap in mijn leven met je delen.

Lieve gemeente, voordat ik mij tot iedereen hier richt, wil ik eerst een paar woorden spreken tot de gasten die ik uitgenodigd heb en die hier aanwezig zijn.

De woorden die ik net sprak staan op de kaart die jullie van mij hebben gekregen.

En nu zijn jullie hier.

En daar ben ik jullie enorm dankbaar voor.

Want ik ben mij ervan bewust dat niet iedereen Gods grote liefde kent.

En dat, door alles wat er nu gebeurt in je leven, het moeilijk te begrijpen is dat God Zijn Zoon heeft gegeven, voor jou.

Of dat de teleurstelling in de kerk, gemeenteleden, zo groot is dat je niet meer naar de kerk gaat.

Of dat jouw God niet mijn God is. Dat je Jezus wel ziet als een gerespecteerde profeet, maar dat je een persoonlijke, genadevolle, relatie met Hem niet kent.

Of dat mijn keuze voor deze doop niet jouw keuze is.

Ik ben dankbaar dat je toch gekomen bent.

Je bent hier op het één na belangrijkste moment in mijn leven.

Dit is het moment dat ik getuig dat God de grootste God is.

Dat ik niet kan leven zonder Hem of zonder aan te nemen dat Jezus voor mijn zonden is gestorven.

Ik sta hier omdat ik mij wil laten dopen, zoals Jezus zich heeft laten dopen.

Ik wil getuigen van Zijn glorie.

Wat dan het belangrijkste moment is? Mijn toekomstige ontmoeting met God in de hemel. Het moment dat ik bij Hem mag komen wonen.

Ik weet niet wanneer dat zal zijn, maar ik weet wel dat elke nieuwe dag een dag dichterbij is.

Het is mijn gebed dat ik vaker met je zal spreken over God, dat je een relatie met Jezus in je hart zult kennen en dat je verlangen net zo groot zal zijn.

Blijf mij daarom vragen stellen, laten we samen in gesprek blijven. Dat is een groot verlangen.

Het tweede, wat ik vooraf tegen iedereen wil zeggen is, dat ik zou willen dat ik vroeger meer met anderen had gepraat over dat wat er in mijn leven gebeurde.

Als mijn verhaal ook jouw worsteling is, confronterend is, zoek iemand op.

Praat, deel, blijf er niet alleen mee rondlopen.

Dat kun je doen bij mensen om je heen, de vertrouwenspersonen uit deze gemeente of bij mij. Zoek een plek.

En dan wil ik nu overgaan naar mijn getuigenis:

Welke vragen stel jij aan God?

Best een persoonlijke vraag, vind je niet?

Want stellen we niet de hele dag door vragen aan God?

Wanneer je bidt, is het dan niet vaak meer een vragenvuur in plaats van dat we alleen maar dank brengen aan Hem?

Zo is één van mijn vragen, ongeveer afgelopen zomer, geweest: ‘God, wilt U mij leren te oefenen in geduld? Ik wil ontzettend graag leren om geduldiger te zijn.’

Nu klinkt dat voor anderen misschien als een hele rare vraag.

Ik krijg vaak te horen dat ze mij ontzettend geduldig vinden.

Maar de mensen die mij een beetje kennen, en dat is een confronterende spiegel die mij soms voorgehouden wordt, weten dat ik diep van binnen vaak helemaal niet geduldig ben. Voornamelijk voor mijzelf.

Er heerst dan een bepaalde onrust, een vaart die ik er altijd maar in wil houden.

En als ik onrustig ben, dan word ik ook direct een stuk minder gezellig.

Kortom, een oefening in geduld kon ik wel gebruiken.

En die kreeg ik.

Noem het de humor van God, want ik heb geleerd die er inmiddels wel in te zien, maar ik kreeg afgelopen zomer ook mijn antwoord.

Een nekhernia. Een antwoord op mijn gebed?

Niet het antwoord wat ik zocht of wat ik zelf zou uitkiezen als ik er wat over mocht zeggen. Maar het was er wel.

Een nekhernia.

Of dit daadwerkelijk het antwoord van God was, dat kan ik je niet vertellen.

Maar ik weet wel: God zal alles gebruiken ten goede. En zo ook deze, voor mij lichamelijke, beperking.

Was ik mij direct bewust van dit antwoord of dat God deze situatie gebruikte voor mijn vraag? Nee.

Pas toen ik maanden daarna dacht: ‘Dit is wel een oefening in geduld zeg. Het gaat mij niet hard genoeg.’

Pas daarna dacht ik: ‘Maar dat is toch waar ik om gevraagd had? .. Een oefening in geduld?’

Op dit moment ben ik er nog steeds niet volledig van hersteld.

Dus mijn gedachte: ‘Nu heb ik wel lang genoeg geoefend’, zal daar niets aan veranderen.

Het is: Totdat God vindt dat ik wel lang genoeg geoefend heb.

En met het oefenen in geduld kreeg ik er ook direct een cadeau bij.

Waar ik als mens alleen maar keek naar hoeveel pijn en beperkingen het mij en mijn gezin gaf, gaf God mij iets anders. Namelijk: meer tijd met Hem.

De momenten dat ik tijd vrij kon maken om te lezen in de Bijbel, liederen te luisteren en te bidden met Hem, namen toe.

En met deze toename groeide er ook een al lang en stil verlangen in mij.

Namelijk om mij te laten dopen.

En met dit verlangen wat Hij in mij bracht, kon ik ook maar lastig dealen.

Best humoristisch eigenlijk, als je er goed naar kijkt.

Ik stel een vraag, maar krijg een antwoord wat mij niet past.

Waarop ook nog eens een verlangen ontstaat waar ik helemaal niets mee wil.

Laat mij je even meenemen in een korte reis door mijn leven.

Ik ben geboren in een christelijk nest en mijn ouders hebben mij laten dopen.

Ik groeide op en leerde Niels, mijn man, al in groep 1 van de basisschool kennen.

We waren vanaf toen al onafscheidelijk.

We doorlopen elkaars fotoalbum van pagina tot pagina.

Toen ik twintig was, trouwden we en een jaar later deden we samen belijdenis. Vol van geloof en in de persoonlijke relatie met God, belijdde ik mijn geloof en Zijn genade voor mij.

Maar wat ik je hierin nog niet heb verteld is dat ik als tiener voor een korte tijd een andere jongen leerde kennen.

En daar kwam een relatie uit voort.

Die jongen beheerste mij volledig.

Ik ging waar hij ging.

Ik deed wat hij wilde dat ik deed.

En daarnaast had hij ook nog eens enorm losse handen.

Daar durfde ik mij toen niet van los te maken.

Zomaar bij hem weggaan bleek geen optie: ons volledige contact hing vanaf moment 0 namelijk vast aan manipulatie.

Dreigen met zelfmoord en verwondingen bij zichzelf aanbrenge(n) als ik weg zou gaan was hierin geen uitzondering.

Het is mij uiteindelijk toch gelukt om bij hem weg te gaan, maar ik was getekend voor het leven.

Mijn hart kende enorme littekens die niemand zag, maar die ik wel voelde.

Het was een zegen van God dat Niels weer in mijn leven kwam.

Ik leerde een liefde kennen die ik nog niet eerder kende.

Ook hij is een antwoord op mijn gebed.

Daar dank ik God nog steeds voor.

Maar na al die jaren, en na mijn belijdenis, bleek ik nog steeds gebonden.

Ik nam het mezelf kwalijk dat ik in die situatie met die jongen terecht was gekomen.

De wond die er zat, bleef ik maar open trekken: ik was niet mooi genoeg, niet sterk genoeg geweest, alles wat gebeurd was, was voornamelijk mijn eigen fout geweest.

Wanneer het ging over vergeven, dan kon ik dat niet.

Ik hoefde maar aan hem te denken en paniek werd mij meester.

Mijn hart vulde zich met angst, woede en haat.

Nadat wij trouwden, lukte het jaren niet om zwanger te worden.

We doorliepen een traject in het ziekenhuis.

Door een wonder werd ik zwanger, maar onze zoon werd toen hij één jaar oud was, en later toen hij drie jaar oud was, beide keren erg ziek.

Lange ziekenhuisopnamen, intensieve zorg en thuiszorg volgden.

Een tweede wonderlijke geboorte van onze dochter volgde nadat onze zoon was hersteld, maar ik belandde zelf in een burn-out.

Het was nodig, want ik kon niet meer.

Er werd daarnaast een posttraumatische stressstoornis vastgesteld en er volgde een lange periode van herstel.

Deze PTSS zal ik altijd met mij mee blijven dragen.

Maar God gaf mij de kracht om hier een weg in te vinden.

En ik weet dat Zijn kracht er altijd voor mij zal zijn.

Vorig jaar zette ik een andere belangrijke stap, namelijk in het herstel van de littekens in mijn hart.

In een dienst hier in de Ark sprak een predikant over het geven van vergeving aan je vijanden.

Door de opvlammende angst, woede en haat tijdens het preken hierover, merkte ik dat ik dat nog steeds niet kon.

Ik sprak hem daarom naderhand daarop aan.

In ons gesprek vertelde hij mij dat ik niet moest proberen om het gekregen litteken weg te willen poetsen of continu open te laten trekken op het moment dat het over vergeving gaat. Ik hoef die jongen of mezelf namelijk niet zelf te vergeven, het is Jezus die door Zijn genade vergeving geeft.

Ik sta daar niet alleen.

Ik kan vergeven, omdat Zijn genade sterker is.

Omdat Zijn littekens dieper zijn dan mijn littekens.

Hij ging aan het kruis voor MIJ!

En pas vanaf dat moment besepte ik: ik leef, omdat Jezus leeft.

Ik kan vergeven, omdat Jezus vergeeft.

Er is genade.

Ook voor mij.

Er kwam een verschil tussen genade belijden, wat ik bij mijn belijdenis had gedaan, en genade aanvaarden.

De genade van Jezus bloed voor mij aan het kruis had ik wel beleden, maar ik bleek het helemaal niet te hebben aanvaard.

Van dit verschil in mijn leven was ik mij niet eerder bewust, maar dat is wel wat ik nu inmiddels doorleef.

Ik heb nu namelijk pas echt Zijn genade aanvaard.

Zijn mijn littekens weg? Nee.

Maar ze zijn een teken van Zijn heling, Zijn genade en Zijn onvoorwaardelijke liefde voor mij. En niet alleen voor mij, maar ook voor die jongen.

Want ook dat kan ik nu na jaren van strijd zeggen.

Het is ook hem vergeven.

Maar even terug naar mijn diepe verlangen om mij vandaag te laten dopen.

Ik ben dus gedoopt als kind. En ik heb belijdenis gedaan.

Wil ik nu niet te veel?

Overdrijf ik misschien?

Kan dit wel?

Het zijn allemaal vragen die al honderden malen door mijn hoofd zijn gegaan.

Vragen waarvan ik denk dat jij die misschien nu ook over mij stelt.

Maar gaat het vandaag om vragen die anderen stellen?

Of gaat het om de vraag die Jezus aan mij stelt?

Sinds ik door mijn nekhernia ben stilgezet, en meer en meer tijd met God doorbreng, kan ik die vraag niet meer negeren.

Dan hoor ik Jezus' vraag telkens weer klinken: 'Wil jij je laten dopen, net zoals ik dat zelf heb gedaan?'

Vandaag laat ik mij dus dopen, omdat God mij een zeer groots hartsverlangen heeft gegeven.

Om mij te laten dopen, zoals Hij dat heeft gedaan.

Om antwoord te geven op het verlangen dat Hij in mij heeft gelegd.

Om vandaag voor eens en altijd af te rekenen met de zware last die ik mijzelf op bleef leggen.

Ik kies ervoor om Zijn genade te belijden EN te aanvaarden.

Ik zet vandaag GEEN streep door mijn kinderdoop en belijdenis.

Ik wil dit juist onderstrepen.

En dat is echt iets wat ik heel belangrijk vind om te zeggen.

Deze doop zie ik niet als een betere of vervangende doop van mijn kinderdoop.

Deze doop is een bevestigingsdoop.

Sterker nog, als mijn ouders mij niet hadden voorgeleefd in het geloof in God, dan had ik hier met mijn koppige karakter nooit gestaan.

En daar ben ik hen enorm, echt enorm, dankbaar voor.

Vandaag ga ik dus all-inclusive.

Wat een ander daar misschien ook van denkt.

Ik zal straks gedoopt worden door Joyce en door Erik.

Joyce is een voor mij dierbaar kerkraadslid en Erik is een dierbare vriend van ons.

Erik, en zijn gezin, hebben wij ontmoet op het moment dat onze kerkgang afnam en mijn relatie met God op een laag pitje kwam te staan.

We leerden elkaar op een Franse camping kennen.

De Friezen stonden met hun caravan tegenover de tent van ons Gelderlanders. Na het eerste bakkie koffie volgden vele gezellige dagen én lange avonden gevuld met spelletjes, gesprekken en ontmoeting.

Afstand had na deze vakantie een beperking kunnen zijn.

Maar dat is het nooit geweest.

Door onze ontmoetingen, gebed en eerlijkheid zijn wij zelfs door hen aangemoedigd op zoek te gaan naar een gemeente die bij ons paste.

Zo zijn we hier bij de Ark uitgekomen.

Wij zijn God dankbaar dat Hij Erik, zijn vrouw en mijn dierbare vriendin Jessica en hun drie kinderen Renze, Liv en Jacob op ons pad heeft gebracht.

Het werk van God is ondoorgrondelijk.

Het is daarom kostbaar dat we nu samen dit moment mogen beleven en Erik mij samen met Joyce zal dopen.

Ten laatste wil ik dit nog tegen iedereen zeggen:

Denk in het vervolg na over welke vragen je aan God stelt.

En deal met het antwoord dat Hij jou geeft.

Want wie weet. Je herkent het antwoord misschien niet direct.

En je ziet misschien niet direct wat voor goeds het je brengt, maar het kan weleens een hele dikke vette zegen zijn.

En dan zegt God tegen jou:

Je bent welkom.

Ook als je nooit (meer) in de kerk komt.

Als je twijfelt aan Mij of het geloof.

Je zelf altijd een andere keuze maakte.

Je bent belangrijk voor Mij en daarom wil ik Mijn leven met jou delen.

Mag ik in jou komen wonen?

(Noa)

Boekenplank:

✚ *Gewoon papa*, 2^e jaargang – 2023, nr. 2: #vadervanvelen – Uitg. Scholten – ISBN 9789083321899, nov. 2023; 84 pag's.

Opnieuw is dit nummer van 'Gewoon Papa'³ erweer in geslaagd om vaders op een aantrekkelijke en inspirerende manier voor het voetlicht te brengen. Boeiende interviews met Peter Scheele (schrijver, programmamaker), Peter Paauwe (voorganger) en Pieter Verhoeve (burgemeester van Gouda). Filemon Peroti nodigt de lezer uit om een geestelijk vader te zijn voor anderen; zeker een belangrijke oproep in deze tijd. Rivelino Rigters neemt ons mee naar de

---

³ *Gewoon Papa* staat ook vermeld in de Position Paper (publicatiedatum 14-03-2024; pag. 5); vindplaats: www.bobderaadt.nl/fathersmatters.php

hulpverlening van jongvolwassenen in en uit detentie, om hun talenten en vaardigheden te helpen ontdekken, zodat zij een positieve ontwikkeling kunnen doormaken. Hij vindt het belangrijk om contact te maken met kwetsbare mensen, zoals (ex)gedetineerden en mensen met een instellingsachtergrond. "Goed vaderschap houdt in dat je verbonden bent met de Hemelse Vader", een uitspraak waar Otto de Bruijne, Shelton Telesford en Menno Helmus dieper op ingaan en dat zijn inspirerende, persoonlijke verhalen. "God is een Vader met een echt vaderhart. Hij heeft ons geluk voor ogen en niet ons ongeluk", stelt Revelinho Eind in een bijbelstudie. Kortom: vaderschap in meerdere uitingsvormen; vaders die hun ervaringen delen en de vraag: 'Voor wie ben jij een vader(figuur)? Bert Reinds gaat in op het belang van gastvrijheid, het hebben van stevige wortels en het belang van kwetsbaarheid in de omgang met andere personen. Wat is de betekenis van 'alleenzaamheid' in relatie tot Jezus⁴? Mooi thema om een keer over na te denken. Jan Pool sluit het magazine af met een beschouwing over het feit 'God is jouw vader': "God neemt ons gezicht in zijn liefdevolle handen en zegt tegen ons: Jij bent mijn kind".

Gewoon Papa 2023-2 is een prachtige editie geworden met mooie foto's, interessante uitspraken, tips om samen een vogelhuisje te maken (knutselopdracht), een vertelling over Jozef als de goede vader voor Jezus en

⁴ Reinds verwijst naar een boek van Henri Nouwen 'Open je hart'. 'Je kan echt gastvrij zijn als je de alleenzaamheid hebt geproefd'. "Als je ontdekt hebt dat Jezus alleen genoeg is voor je zelfwaarde, zelfvertrouwen, zelfbeeld, en dat je niets van een ander nodig hebt om je bevestigd en gekend te voelen/weten, en dat je je daarom volledig kan richten op de ander" (p. 68 – Gewoon Papa – 2023-2).

tips voor uitstapjes met de kids. Van harte aanbevolen. Mooi cadeau voor vader(dag).

Blog: www.cgm.nl/blog/actief-pensioenleven

Auteur: Bob de Raadt

Publicatie datum: 14 maart 2024 12:53

Actief pensioenleven

Het is al weer enige tijd geleden dat ik in een blog voor het CGMV verslag heb gedaan van mijn 'pensioenleven'.

Ik ben de afgelopen tijd bezig geweest met het voorbereiden en presenteren van een aantal lezingen:

1. over de aanslagen van Hamas op 7 oktober 2023 en de impact van de huidige oorlog tussen Israël en de regering van Gaza,
2. over het thema 'De VaderFactor – De invloed van je vader in je werkplek en op je werkhouding en in je privé- en gezinssituatie' en tot slot
3. een lezing over het begrip 'Moraal'⁵n.a.v. het gelijknamige boek van Jonathan Sacks.

De voorbereiding van deze lezingen kost mij veel tijd, want ik vind die thema's enorm interessant en ik duik ook graag in de materie om daar een kwalitatieve studie over te geven. Wie belangstelling heeft voor deze studies kan terecht op mijn website/vaderfactor of website/israel.

Pensioendriedaagse - Doorn

Ik ben met het CGMV in contact gekomen via de Pensioen-driedaagse, die ik in 2021 volgde op het landgoed Zonheuvel te Doorn. Eind februari was ik vanwege de Mannenconferentie opnieuw te gast op dit conferentieoord. Een prachtige omgeving, met goede mogelijkheden om de benen te strekken in het bos. Ik heb weer van de gelegenheid gebruik gemaakt om een paar lekkere wandelingen te maken. Door de regen was het wel erg nat in het bos, maar de paadjes waren wel begaanbaar.

Tijdens de wandelingen heb ik teruggedacht aan het moment van de pensioen-driedaagse toen en de ontwikkelingen in de afgelopen maanden. Toen had ik nog ruim een half jaar te gaan tot aan mijn pensioen. Vragen van toen waren: Wat betekent met pensioen gaan voor mijn/onze financiële situatie? Hoe ga ik afscheid nemen? en: Wat ga ik met de komende vrije tijd doen? Zinnvolle vragen en goed om plannen voor de toekomst te maken.

Al eerder schreef ik in een blog dat ik een gedenkwaardig afscheidssymposium heb gekregen, met het passende thema 'Ode aan het vaderschap'⁶. Het thema 'vaderschap' is nog altijd een centraal thema om aan te werken: d.m.v. het schrijven van boekrecensies, lesgeven als gastdocent voor studenten op de afdeling Verloskunde (Erasmus MC Academie), het opbouwen van een netwerk inzake het domein van ouderschap, vaderschap en geboortezorg en incidenteel mag ik meeschrijven aan een boek. Boeiende activiteiten.

Schrijfwerk en andere activiteiten

⁵ Jonathan Sacks (2020) *Moraal - Waarom we haar nodig hebben en hoe we haar kunnen vinden* – Utrecht: KokBoekencentrum Uitgevers; ISBN 978 90 435 3451 2; 382 pag's.

⁶ www.cgm.nl/blog/moment-van-transitie 2 augustus 2022 14:36

“Our hope is not destroyed” – Onze hoop leeft! ^{11.12.}

Inhoudsopgave:

1. Aanleiding – pag. 18
2. Inleiding – pag. 20
3. Wie was Jonathan Sacks? - pag. 22
4. Moraal, op persoonlijk vlak - pag. 23
5. Moraal: definitie, betekenis, toepassingen - pag. 24
6. Moraal doet ertoe – pag. 24
7. Moraal en de Joodse traditie – pag. 25
8. Gespreksvragen - pag. 27
9. Tot slot – pag. 27
10. Literatuur – referenties – documentatie – websites - pag. 29.

Moraal – waarom we haar nodig hebben en hoe we haar kunnen vinden.

Lezing op 14 maart 2024, Israëlkring

Aanleiding:

In de Israëlkring wordt om inbreng gevraagd. Jonathan Sacks, rabbi en schrijver, ben ik de laatste jaren gaan waarderen om zijn fijngevoelige beschrijving van de Thora; prachtige inkijkjes op het Oude Testament (Eerste Testament) vanuit zijn Joodse visie. Een diepgaande exegese van de Joodse geschriften en hun hedendaagse betekenis. Een genuanceerdheid, in een prachtig taalgebruik, een enorme kennis van zowel de Joodse als de hedendaagse cultuur en levensstijl.

‘Moraal’ was voor mij een soort hoogdravend woord, waar ik mij weinig bij voor kon stellen. ‘Moraal’ als een soort ouderwets, achterhaald woord; niet meer passend in de huidige cultuur, in de 20^e en 21^e eeuw. Moraal als een ‘wijzend vingertje’. Een term die uit de tijd is,

---

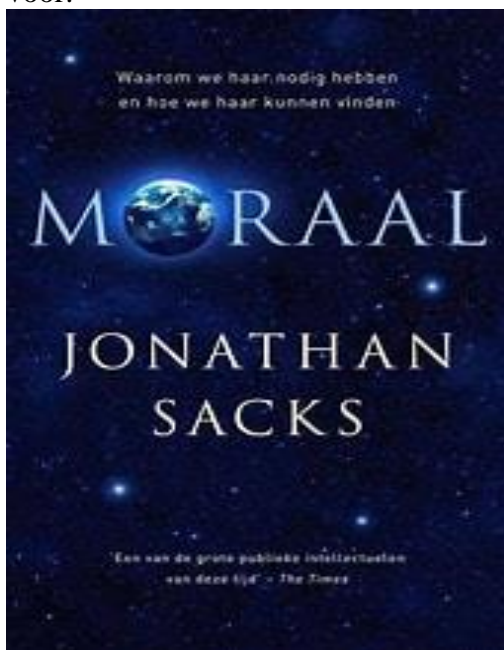
¹¹ “Our hope is not destroyed” > Laatste regel uit een video-opname;

<https://rabbisacks.org/videos/where-can-you-find-hope-in-the-history-of-the-holocaust/>

¹² Voorbeeld van hoop en overleven/overleving: “And thirdly, the Jewish people. On 8th of August 2019, a lady celebrated a birthday. Her name was Shoshana Ovitz. She was 104 years old. She was a survivor of Auschwitz. She asked her eldest granddaughter, “Please could you compile a list of the names of all my grandchildren and great-grandchildren because I want to pray for them all on my birthday.” Unbeknown to her, they decided they would all come together and be with her for her 104th birthday and pray together with her at the Western Wall in Jerusalem. They were photographed together. There were 400 of them, one woman’s children, grandchildren, and great-grandchildren. If ever there was a triumph of life over death, I can’t think of a better example. So you have Israel, you have Judaism, you have the Jewish people, all three of them stronger than they ever were before. And I don’t need any more grounds for hope than that. Our hope is not destroyed”.

<https://rabbisacks.org/videos/where-can-you-find-hope-in-the-history-of-the-holocaust/>

vervangen door een nieuwe term: ‘ik’. Fascinerend vind ik daarom zijn boek met de gewaagde titel ‘Moraal’. Er is lef (hart) voor nodig om hierover te schrijven en een boek uit te brengen. Hij helpt ons na te denken over “wat moraal te zeggen heeft over de mens en de waardigheid en de betekenis van ons leven”¹³. Sacks doet een oproep voor solidariteit, zelfbeheersing, letten op het welzijn van anderen¹⁴, betrokkenheid tonen, ‘wij’-gedrag opbouwen, het bestaan van een beschermengel (p.357). Hij benadrukt waarden als: solidariteit, eerlijkheid, verantwoordelijkheid en compassie. “Door anderen te bemoedigen, bemoedigen wij onszelf”. Bouwen aan structuren van verbondenheid is als cement; het is een ‘verbondszijn’ (p 360). Sacks spreekt nadrukkelijk over het belang van moraal, als kompas in onze maatschappij. Het boek leest gemakkelijk en verdient aandacht van christelijke kerken, maatschappelijke organisaties en hedendaagse christenen in hun maatschappelijke bediening. En dat maakt het boek van Jonathan Sacks voor mij zo boeiend, omdat hij de vinger bij de open wond, een open zenuw legt, zonder de cultuur te kapittelen. Hij houdt ons een spiegel voor.

We leven in een tijd van post-COVID (met alle eenzaamheid en ellende die we in die CORONA-tijd meemaakten), de verwoestende oorlog in Oekraïne, een enorme vluchtelingenstroom wereldwijd, natuurgeweld (droogte, overstromingen, aardbevingen met tienduizenden doden, vulkaanuitbarstingen), kindermisbruik en mensenhandel, politieke onrust en machtsvertoon/dictaturen/machtsmisbruik, klimaatcrisis¹⁵,¹⁶ opwarming van de aarde, armoede, grondstoffenoorlogen, geloofs- en politieke vervolgingen¹⁷ etc. Een lange,

¹³ Sacks, Moraal, p. 247.

¹⁴ Ik denk daarbij aan de tekst uit Filippenzen 2:3-4: “zonder zelfzucht of ijdel eerbejag; doch in ootmoedigheid achtte de een de ander uitnemender dan zichzelf; en ieder lette niet slechts op zijn eigen belang, maar ieder (lette) ook op dat van anderen”.

¹⁵ Ik herinner mij nog een indringende NCRV-documentaire - en later in boekvorm uitgegeven (in 2 delen) – begin jaren 70 van de vorige eeuw (ongeveer in 1972 of 1974) getiteld ‘We stinken er in!’ Toen al een indrukwekkende en waarschuwendende tv-uitzending. Nog voor het Rapport van de Club van Rome. Nog voor de alarmerende film van ex-vice president Al Gore: An Inconvenient Truth (www.bing.com/videos/riverview/relatedvideo?&q=Al+Gore%3a+A+Onconveiniend+Truth).

¹⁶ Lees bijv. het boek ‘Het ecologisch Kompas’, geschreven door Dirk Holemans e.a. Recensie op: www.bobderaadt.nl/documents/contextuelehulpverlening/Recensie_Het_ecologisch_kompas_Dirk_Holemans.pdf

¹⁷ Open Doers – Ranglijst christenvervolging 2024 – www.opendoors.nl/ranglijst

onvolledige, oneindige lijst met veel ‘man made disasters’.

Veelal signalen van egocentrische machten, individualisme, psychische klachten (suïcidaliteit^{18,19}) ego-verhoging en ego-dominantie, eigenbelang, hoogmoedigheid, ikerichtheid en amper zicht op het gezamenlijk belang, opofferingsgezindheid, zicht op de naaste, compassie en naastenliefde, onbaatzuchtigheid, gemeenschapsgevoel, social commitment > de ‘wij’-cultuur.

Sacks wijst op het in onze cultuur weinig rekening houden met de Allerhoogste/Jahweh – JHWH, de Schepper; onze Maker en Eigenaar; ik voeg daar aan toe: rekening houden met onze Verlosser en komende Koning/Messias (Sacks staat/ stond in de Joodse traditie en verwacht de eerste komst van de Messias; hij erkent als Jood niet Jezus als Zoon van God, de Messias).

Inleiding (1):

Best een moeilijke titel, want wat is ‘moraal’? Wat betekent dit woord? We kennen eerder het woord ‘moraliserend’ en dat is vaak geen positief woord. Het heeft de betekenis van een ‘wijzend vingertje’, bevoogdend, betuttelend, iets betweterigs, van ‘goedkope fatsoen’ (‘fatsoensrakker!’). Nou is dat geen onderwerp om een thema-avond te organiseren. Jonathan Sacks stelt dat we (als maatschappij) de moraal in onze westerse cultuur zijn kwijtgeraakt. Allerlei sociale structuren vallen uit elkaar en een steeds feller publiek debat stagneert maatschappelijke vooruitgang. “Als de toekomst van de westerse beschaving ons dierbaar is, moeten we bouwen aan een gemeenschappelijke morele basis”. Hij pleit voor onderlinge verbondenheid, waarbij angst niet nodig is. Een bijzonder pleidooi in een tijd van individualisme, egoïsme, depressiviteit en toenemende suïcidaliteit. Ook in een tijd van oorlogen en oorlogsgeweld, enorme vluchtelingenstromen, natuurgeweld, drugsgerelateerd geweld, eenzaamheid, politieke verwarring enz.

Jonathan Sacks pleit voor een *culturele klimaatverandering*. Hij doet dat vanuit zijn Joodse godsdienst en identiteit, vanuit Joodse waarden en geschriften (het Oude of eerste Testament: de boeken van Mozes, de geschriften en de profeten, de Thora). Het is deze vanzelfsprekendheid, deze verbinding en koppeling met de Thora van waaruit hij zijn gedachten formuleert en zijn boeken geschreven heeft. In dit Joodse denken staat Jahweh centraal, de Thora, het gezin, de feesten, de schepping, de medemens, medemenselijkheid, compassie, saamhorigheid, verantwoordelijkheid dragen, het gaat om de samenleving als geheel, over bemoediging en hoop (Hatikva²⁰).

Wat is ‘moraal’? Ik kwam een volgende voorbeeld tegen:

“*Morele grenzen vervagen*. Wat de beelden van het dodelijke incident (een konvooi hulpgoederen wordt massaal door hongerige Gazanen bestormd en er volgde een schietpartij met waarschuwingsschoten) vooral laten zien, is diepe wanhoop, waarin morele grenzen vervagen. Het is het gevolg van het verdwijnen van de medemenselijkheid in de plannen van Netanyahu en zijn ultrarechtse partners. Dat beschadigt ook Israël zelf. In een bijeenkomst van Smol Euni, ‘Gelovig links’, zoals deze liberale religieuze Joden zich noemen, klonk vrijdag een ernstige waarschuwing van rabbijn Daniel Epstein: wat Israël nu doet, ‘zal het Joodse volk voor jaren definiëren’. Israël moet weer ruimte maken voor compassie met de

¹⁸ ANP: ‘Zorgelijke toename’ zelfdoding bij jongeren. Onder jongeren tot 30 jaar. Toename met 16,8 % ten opzichte van 2013. In 2023 pleegden 300 personen onder de 30 jaar zelfmoord (bron 113 zelfmoordpreventie – CANS: Commissie Actuele Nederlandse Suïcideregistratie. De sterfgevallen hadden te maken met prestatiedruk op school of met het gevoel het niet goed genoeg doen. Gepest worden en verslavingsproblematiek. Bericht in ND. 09-02-204, p.6.

¹⁹ www.zorgwelzijn.nl/suicide-stijgt-onder-jongeren-durf-expliciet-te-vragen-naar-gedachten-over-zelfdoding/

²⁰ Denk maar aan het volkslied van Israël.

mensen die door het geweld worden vermorzeld – in Israël zelf, maar ook aan de andere kant van het hek rond Gaza. Anders is het ook Israël dat hier diep beschadigd zal raken”²¹.

Dan zitten we direct in het thema van deze lezing. Deze wereld, met zoveel onrecht, onmacht, geweld, verdrukking, verdeeldheid, armoede vraagt om een richtlijn vanuit moraal. Een aanwijzing van medemenselijkheid en compassie, en dat is in een oorlog (Rusland/Oekraïne, Soedan/Darfur, Israël/Hamas/Gaza, Syrië/burgeroorlog sinds 2011) een kwetsbaar gegeven. Dat is in een dictatuur een ondergeschoven kindje.

Sacks wijst op Jesaja 1:17: “Leer goed te doen. Zoek het recht, help de verdrukte, bied wezen bescherming, sta weduwen bij”. Denk ook maar aan de 10 geboden (Ex. 20:1-17)²²

Moraal doet ertoe. Sacks geeft in zijn boek het voorbeeld van het stadje Gandar, met zo’n 10.000 inwoners, op het Canadese eiland Newfoundland (new found attitude) die zo’n 7000 passagiers opvingen na de ramp op de Twin Towers (11-09-2001, de aanslag in New York, op het World Trade Center). Deze passagiers zaten in vliegtuigen die moesten uitwijken naar andere vliegvelden. Opeens werd dit stadje geconfronteerd met zoveel geschokte passagiers: uitgeput, gedesoriënteerd, ontredderd. Het stadje ging vol voor hulpverlening en steun aan deze mensen die plotseling in een situatie waren gekomen die zij absoluut niet verwacht hadden of gezocht hadden. Een gevoel van ‘welkom-zijn’. Opvang in scholen, kerken en centra van het Leger des Heils. Een gebaar van fundamentele goedheid, heldhaftigheid, compassie en hulp²³. Goed gedrag, oprechtheid, interesse, moraal. Morele voelsprietten ontwikkelen zich in gezinnen en vervolgens in onze gemeenschappen.

Inleiding (2):

In wat voor tijd leven we? In de inleiding gaf ik al een aantal voorbeelden.

Jonathan Sacks heeft een indrukwekkende analyse gemaakt van de tijd na de Tweede Wereldoorlog. De impact van vele gebeurtenissen en filosofieën op ons dagelijks leven. Hij benadert de hedendaagse bewegingen vanuit zijn Joodse levensbeschouwing en traditie. Hij verwijst naar de taak en de boodschap van Joodse leiders (Abraham, Mozes) en profeten (Amos, Jeremia) in het Oude Testament. Die profeten waren kritisch op de leefwijze van het Joodse volk en riepen op te inkeer en bekering; op het naleven van de goede geboden van JHWH.

In onze maatschappij signaleert hij

- * de impact van de verschuiving van ‘wij’ naar ‘ik’ op persoonlijk geluk en welzijn,
- * eenzaamheid,
- * de geëxplodeerde nadruk op zelfhulp,
- * de invloed van sociale media en
- * de gedeeltelijke teloorgang van het gezin.

Heb respect voor waarheid en fatsoen in het publieke gesprek. Let op het verband tussen moraal, menselijke waardigheid en een leven met betekenis. Zoek de kracht van ‘wij’, het ‘wij’ van de relatie, het ‘wij’ van identiteit en het ‘wij’ van verantwoordelijkheid. Vervang ‘zelf’ door ‘de ander’ > ‘anderhulp’ i.p.v. ‘zelfhulp’; ‘anderrespect’ i.p.v. ‘zelfrespect’. Dat

²¹21 Jan van Benthem (02-03-2024/03-03-2024) – Dodelijk hulpkonvooi laat de wanhoop in Gaza zien; in *Nederlands Dagblad*, p. 3, nieuwsanalyse.

²² Hetgeen Jezus overneemt in het grote gebod: “Gij zult de Here, uw God, liefhebben met geheel uw hart en met geheel uw ziel en met geheel uw verstand. Dit is het grote en eerste gebod. Het tweede daaraan gelijk, is: Gij zult uw naaste liefhebben als uzelf. Aan deze twee geboden hangt de ganse wet en de profeten” (Matt. 22:37-40. Zie ook in Deut. 6:5; Lucas 10:25-28; Marcus 12:29-31; Joh. 15: 9-14. Zie ook de Bergrede: Matt. 5-7.

²³ Sacks - *Moraal*; p. 323-325.

zou een belangrijke transformatie en transitie zijn. De inzet van en het accent op loyaliteit, integriteit, verantwoordelijkheid en bescheidenheid. Een herprioritering. “Een vrije samenleving is een morele prestatie”. Sacks pleit voor een *culturele klimaatverandering*, naast alle zorg die er al is omtrent de fysieke, meteorologische klimaatveranderingen.

“Maatschappelijke vrijheid kan niet alleen door markteconomie en liberaal-democratische politiek in stand gehouden worden. Daar is een derde element voor nodig: moraal, betrokkenheid bij het welzijn van anderen, actieve inzet voor rechtvaardigheid, compassie en een bereidheid niet alleen bezig te zijn met wat goed is voor mij, maar ook wat goed is voor ons allemaal. Maatschappelijke vrijheid gaat over ‘ons, niet over ‘mij’; over ‘wij’, niet over ik’.” (p. 17).

<https://rabbisacks.org/archive/five-things-i-have-learned-about-morality-in-the-21st-century/>

Wie was Jonathan Sacks?

<https://rabbisacks.org/life-of-rabbi-jonathan-sacks/timeline/>

Jonathan Sacks was een opperrabijn in het Verenigd Koninkrijk, Engeland. Hij leefde van 1948-2020 en stierf op 72-jarige leeftijd. Hij was lid van het Britse Hogerhuis. Hij schreef een vijfdelige serie over de vijf boeken van Mozes: Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri en Deuteronomium: Verbond en dialoog, joodse lezing van de Tora. Hij schreef ook het boek ‘Een gebroken wereld heel maken’²⁴. Dit boek biedt een *ethiek van verantwoordelijkheid* die geworteld is in de joodse Bijbel, traditie en theologie, in dialoog met filosofen en ethici uit andere culturen. Ook dit boek is een oproep tot verantwoordelijkheid als kerntaak van de godsdienst. Dit is Jonathan Sacks ten voeten uit. Hij schreef meer dan 30 boeken. Zijn basishouding wordt bepaald door hoop (‘Tikva’²⁵)

Jonathan Henry Sacks, [Hebreeuws](#): Yaakov Zvi, יעקב צבי ([Lambeth \(Groot-Londen\)](#), [8 maart 1948](#) - [7 november 2020](#)) was een Brits geestelijke, filosoof, theoloog, auteur en politicus. Sacks was tussen 1 september 1991 en 1 september 2013 [opperrabijn](#) van de Verenigde Hebreeuwse Congregatie van het Gemenebest en was van 2009 tot zijn overlijden lid van het [Britse Hogerhuis](#).

In 2016 ontving hij de [Templetonprijs](#) voor zijn levensbeschouwelijke bijdrage aan het maatschappelijke debat en zijn rol in de interreligieuze dialoog. Bekend is hij onder meer vanwege zijn reeks commentaren op de vijf boeken van de [Tora](#); *Verbond en dialoog, joodse lezing van de Tora*.²⁶

---

²⁴ Jonathan Sacks (2016) *Een gebroken wereld heel maken – Verantwoordelijk leven in tijden van crisis* – Middelburg: Skandalon; ISBN 978-94-92183-34-7; 352 pag's.

²⁵ <https://rabbisacks.org/videos/where-can-you-find-hope-in-the-history-of-the-holocaust/> Number one, the fulfilment of Ezekiel's prophecy. We have come back to the State of Israel. And Israel has, in very difficult circumstances, political and military, nonetheless achieved great things. In the arts and science, technology and human dignity, extraordinary things. So number one, I see hope in the recovery of Jewish sovereignty over the land of our beginnings, after an absence of 2000 years. It's an extraordinary sign of hope, unbelievable sign of hope.

²⁶ www.nl.wikipedia.org/wiki/Jonathan_Sacks

Veel van zijn beweringen staat Sacks met cijfers en conclusies uit rapporten en onderzoeken. Hij herinnert aan joodse gebruiken en ‘de gepassioneerde rabbijnse ethiek van kennis najagen’. En passant kijkt hij in dit boek ook terug op zijn leven. Hij is een kind van de eerste generatie geïmmigreerde Joden uit Oost- en Midden-Europa. Zijn vader was op zijn veertiende van school gegaan, zelf was hij de eerste in zijn familie die naar de universiteit ging. Hij ontmoette daar zijn vrouw Elaine. Samen hebben ze 3 kinderen en 9 kleinkinderen. Dit zorgt voor een persoonlijk getint boek over Groot-Brittannië en Amerika. Ook mensen die in andere democratieën aan de politieke touwtjes trekken, kunnen er hun voordeel mee doen.²⁷

Moraal, op persoonlijk vlak

“Jonathan Sacks vraagt aan jongens van rond de 18 jaar, met een context van emotionele stress, justitie en reclassering: “Wat voor vader zouden jullie willen zijn?” Toen begonnen zij te huilen. Ze zeiden dingen als: “Ik zou geen vader zijn, die zich er makkelijk van af maakt, maar ik zou ervoor zorgen dat er regels zijn en als de kinderen me nodig hebben, zal ik er voor hen zijn. Altijd!”²⁸ Een verlangen naar vaderschap met commitment, met verantwoordelijkheid(sgevoel)’.

Sacks wijst op filosofen als Kant, Descartes en Nietzsche. De energie die nu zo gericht is op het IK wordt onttrokken aan gezin, kerk en gemeenschap. We zijn kwetsbaar en alleen. Dat heeft gevolgen voor onze politiek en economie. Omdat de gemeenschap is weggefallen stellen we hoge eisen aan de staat. Als die daar niet aan kan voldoen voelen we ons slachtoffer. Populisme komt op en we kunnen en willen niet meer naar elkaar luisteren. Sociale media versterken dit proces. Een kleine misstap wordt wereldwijd gedeeld en politici worden aan de schandpaal genageld. Voor het erkennen van schuld en vergeving is geen ruimte meer. De maatschappij is genadeloos geworden.²⁹

Voorbeeld:

Recent hoorde ik het volgende verhaal. Iemand had een interview gehoord met iemand die vertelde dat hij en zijn vrouw 6 miskramen hadden gehad en nu twee gezonde kinderen hadden. Die twee kinderen waren geboren na de zes miskramen. Wat een

²⁷ www.katholiekeraad-jodendom.nl/recensie-van-moraal-van-jonathan-sacks

²⁸ Jonathan Sacks (2020) – Moraal. Waarom we haar nodig hebben en hoe we haar kunnen vinden – Utrecht: KokBoekencentrum Uitgevers; p. 85. Zie ook in:

www.bobderaad.nl/documents/vadergids/PowerPoint_mannen_vaders_vaderschap_priesterschap.pdf

²⁹ www.theologie.nl/boekrecensie/recensie-moraal-van-jonathan-sacks/

emotionele impact heeft dat op hem en zijn vrouw gehad. Hun kinderwens, hun toekomst, hun relatiegeschiedenis, hun onderlinge communicatie, hun omgaan met verlies en rouw, hun copingmechanismen, zijn ervaringen en zijn hulpverleningsvisie. De geïnterviewde vertelde in het interview open en met emotie over al deze aspecten en die openheid raakte degene die ik sprak. Hij had zijn leidinggevende iets verteld over een recente miskraam en daar had die leidinggevende zonder al te veel begrip op gereageerd. Dat viel niet goed. Dat gaf geen verbindend contact. Dat was geheel anders toen de directeur belde (op diens eigen vrije dag). Er klonk compassie in zijn stem. "Ik wil vanmiddag samen met jou lunchen". Tijdens deze gezamenlijke lunch deelden zij persoonlijke verhalen over rouw en geleden verlies; een gesprek over een miskraam in het eigen leven. Gedeeld leed en intens verdriet, mannen/vaders: met elkaar in gesprek over zo'n kwetsbaar, dierbaar onderwerp. Persoonlijk, intermenselijk, close, intiem > ontroerend, betrokken, verbindend, een dialoog; zonder de hiërarchie van een directeur-werknemer-relatie.

Bijzonder!

Dit is wat Sacks bedoelt met moraal: de ander zien en horen/ontmoeten, dialoog, verbondenheid en compassie. Die moraal (houding, waarden & normen, gedrag & regels) kwam ook naar voren in het bedrijfsbeleid m.b.t. het werk (de benadering) van een bedrijfsarts. Er werd gekozen voor een bedrijfsarts die zowel naar het werkgeversbelang keek, als ook de gezondheidssituatie van de medewerker/werknemer in ogenschouw nam. Dat was een belangrijke beleidswijziging. Uit deze mutatie spreekt ook compassie, de ander zien en horen, dialoog, wederzijds belang (meerzijdige partijdigheid; term uit de contextuele therapie/benadering), medemenselijkheid.

Moraal

Moraal wordt soms als subjectief of relatief gezien. Niet iets universeels of algemeen. Sacks heeft daar een visie op. Hij vertrekt vanuit zijn eigen Joodse traditie. Een vrijwel onafgebroken dialoog over de aard van een goede samenleving, vanaf de tijd van Abraham. Hij had de opdracht gekregen 'zijn zonen en zijn verdere nakomelingen voor (te) houden de weg te volgen die ik wijs, door rechtvaardig en goed te handelen (Gen. 18:19)

Wat is moraal?

In de zoekmachine vind ik de volgende verklaring: Moraal is het geheel van (morele) normen en waarden dat door een individu, groep, instelling of cultuur als belangrijke richtlijn voor het eigen handelen wordt beschouwd. Een moreel standpunt bevat redenen en argumenten die voortkomen uit morele waarden en normen. Moraliteit gaat over de manier waarop mensen met elkaar omgaan. Preciezer uitgedrukt, moraliteit is het geheel aan regels, waarden en houdingen dat het gedrag van mensen reguleert met het oog op de belangen en het welzijn van anderen. Morele regels begrenzen de individuele vrijheid van handelen. Of denk aan vier ethische principes: weldoen, niet-schaden, verantwoordelijkheid en rechtvaardigheid. Wat is de morele vraag? Morele vragen zijn vragen die gaan over hoe te leven; hoe we moeten handelen om het leven waardevol / goed te maken. Over wat deugt en wat niet deugt. Omdat de moderne mens nooit alleen leeft, gaan morele vragen bijna altijd over de wijze waarop we zouden moeten samenleven.

Moraal doet ertoe (1).

Sacks vermeldt antropologisch onderzoek (Oxford University, 2019), waaruit blijkt dat er 7 fundamentele morele (gedrags)regels zijn, die diverse culturen gemeenschappelijk hebben:

1. Hulp aan je gezinsleden
2. Hulp aan je groep
3. Voor wat hoort wat
4. Dapperheid,

5. Respect voor meerderen
6. Een eerlijke verdeling van beschikbare goederen
7. Eerbied voor mijn en dijn.

Moraal doet ertoe (2):

Sacks geeft de volgende aanwijzingen, suggesties, aanbevelingen, ideeën:

- omdat relaties kostbaar voor ons zijn; omdat we geloven dat liefde, vriendschap, werk en toevallige ontmoetingen met onbekenden plaatsvinden volgens een gedeelde gedragslijn van fatsoen en wederzijdsheid
- omdat vrijheid hoog in ons vaandel staat en dat menselijke waardigheid gediend is met restricties die wij onszelf opleggen i.p.v. de druk van wetten, politie en strafmaatregelen.
- omdat we ons zorgen maken over het fenomeen van ‘verarming’ (armoedeproblematiek) bij groepen mensen in onze samenleving, als succes, rijkdom en fysieke aantrekkelijkheid maatgevend en normerend zijn (teveel ongelijkheid, wat is de basis voor onze eigenwaarde (zelfbeeld, zelfvertrouwen)?
- omdat we geloven in kernzaken als liefde³⁰, huwelijk, ouderschap, die zo wezenlijk zijn voor ons bestaan, met een gerichtheid op de toekomst.
- omdat we onze verantwoordelijkheid voor degenen die we op de wereld hebben gezet (onze kinderen, ons biologisch vader- en moederschap/ouderschap) niet moeten laten versloffen, maar om hen (onze kinderen; de volgende generatie) een stabiele, betrokken, toegewijde omgeving moeten bieden, op weg naar hun volwassenheid
- omdat we een staat voorstaan met welzijn, vrede, solidariteit, ‘samenzorg’, samenleving en gemeenschappelijkheid
- moraal als cement van de civiele samenleving en met zinvolle deugden, die de samenleving opbouwen.
- met ruimte voor ‘altruïsme’, want pijn van anderen raakt ons! Ruimte voor goeddoen. Ruimte voor het zien van elkaar, de ander.

Moraal en de Joodse traditie:

Hij verwijst naar Abraham (Gen. 18:19, NBG51):

*“Want Ik heb hem gekend, opdat hij gebieden zou, dat zijn zonen en zijn huis na hem de weg des HEREN zouden bewaren door **gerechtigheid en recht te doen**, opdat de HERE aan Abraham vervulle wat Hij over hem gesproken heeft.”*

Wij zijn met elkaar verbonden in een “alliantie van menselijke solidariteit, ongeacht kleur, cultuur, klasse of credo”. “Heb je naaste lief. Verwelkom de vreemdeling. Hoor de kreet van de stemlozen. Verlos de armen van hun armoede. Maak je druk om ieders waardigheid. Zorg dat wie meer dan genoeg heeft gaat delen met hen die tekortkomen. Geef mensen die geen eten of onderdak hebben voedsel en bescherming, genees de zieken naar lichaam en ziel. Vecht tegen onrecht, wie het ook begaat en tegen wie het ook gericht is”. Doe dit vanuit verbondenheid.

“In dit opzicht put hij (Sacks) rijkelijk uit zijn eigen joodse traditie. In de joodse religie draait het immers om menselijke verantwoordelijkheid en staat het praktisch doen van het geloof hoger genoteerd dan het vroom belijden. Centrale notie is die van het verbond. In het bijbelse relatie-denken is geen ruimte voor het doorgeslagen individualisme, gaat de gemeenschap en de wederzijdse

³⁰ Denk aan het boek van CS Lewis ‘Vier liefdes’, over ‘eros, philia, charitas en agapè’ en het belangrijke onderscheid tussen deze (liefdes)aspecten. Het woord ‘liefde’ is teveel een containerbegrip geworden, dat aan relevante verschillen voorbij gaat.

verantwoordelijkheid altijd voorop. Verbond staat tegenover contract. Verbond gaat over relaties (die wij aangaan), contracten over transacties (die ik sluit):

“De politiek is van verbond in contract vervallen. We betalen onze belastingen, de overheid verleent diensten, we kopen de deal die het voordeligst is. Dat is een uitgeklede kijk op politiek, die weliswaar een poos kan werken, maar die verdeelde samenlevingen niet bij elkaar kan houden (...) Het is mijn vaste overtuiging dat het verbondsbeginnsel de kracht heeft om de wereld te veranderen. Ze ziet relaties niet in termen van belangen maar in termen van morele loyaliteit. Alles wat ze aanraakt verandert, van huwelijk tot vriendschap en van economie tot politiek. Dat doet het verbondsbeginnsel door zelfgerichte individualisten te veranderen in een gemeenschap die het algemeen welzijn zoekt” (p. 352-353). Waar hij de wijsheden uit de Bijbel en de joodse traditie aanhaalt, maar ook eigen ervaringen als rabbi inbrengt, klinkt zijn betoog het meest overtuigend. Sacks is er overigens een meester in om met goed gedoseerde anekdotes zijn verhaal te kruiden. Dat maakt het allemaal vlot leesbaar.³¹

Sacks houdt ons een spiegel voor en stelt ons voor de keuze: hoe gaan we verder post Covid 19? Alleen in een goede onderlinge verbondenheid zullen we de grotere problemen van de toekomst (zoals de klimaatcrisis) aan kunnen! Sacks gaf mij goed inzicht hoe erg het individualisme in de maatschappij (en ook in mij) is opgerukt en hoe belangrijk moraal is om de samenleving gezond te maken. Want een samenleving zonder moraal is geen samenleving meent hij, maar een anarchie. Hoewel hij in het boek zeker ook wijst op Gods liefde als bron voor onderlinge liefde acht hij het ook mogelijk dat de areligieuze samenleving zal kiezen voor de weg van altruïsme, want van goeddoen word je zelf ook gelukkiger!³²

“Covenant & Conversation “I have called these studies *Covenant & Conversation* because this, for me, is the essence of what Torah learning is – throughout the ages, and for us, now. The text of Torah is our covenant with God... The interpretation of this text has been the subject of an ongoing conversation for as long as Jews have studied the Divine word... Every age has added its commentaries, and so must ours.” – Rabbi Sacks”³³

“The reborn State of Israel in a mere 70 years has surely exceeded even the highest hopes of the early pioneers of the return to Zion, and this despite the fact that it has had to face almost ceaseless threats of war, terror, delegitimation and defamation. Despite all this, it stands as a living testimony to Moses’ great command: “Choose life, that you and your children may live.” May the light of the State of Israel, which shines a little brighter each year, continue to be a blessing, not just to the Jewish people, but also to the world”³⁴.

Sacks verwijst naar andere Joodse filosofen/denkers: Martin Buber (1878-1965) (*Ich und Du*) en Emmanuel Levinas (1906-1995)³⁵ (*Het gelaat van de ander*) om de gezamenlijkheid aan te wijzen en het belang van een WIJ-cultuur/ een WIJ-maatschappij.

³¹ www.nieuwwij.nl/opinie/recensie-van-moraal-van-jonathan-sacks/

³² www.theologie.nl/boekrecensie/recensie-moraal-van-jonathan-sacks/

³³ <https://rabbisacks.org/covenant-conversation/>

³⁴ <https://rabbisacks.org/archive/israel-the-heart-of-judaism/>

³⁵ www.nl.wikipedia.org/wiki/Emmanuel_Levinas

Ik denk ook aan het werk van de auteur Eli Wiesel (1928-2016)³⁶, van Victor Frankl (1905-1997)³⁷, van Edith Eger (1927)³⁸

Gespreksvragen: Moraal ‘Waarom we haar nodig hebben en hoe we haar kunnen vinden’

Het belang van een moraal als kompas, voor ons gedrag en ons waarden en normen – Pleidooi voor een ‘wij’-cultuur - n.a.v. het boek van Jonathan Sacks (2020) Moraal - Waarom we haar nodig hebben en hoe we haar kunnen vinden – Utrecht: KokBoekencentrum Uitgevers; ISBN 978 90 435 3451 2; 382 pag’s.

- Kan het vertrouwen en de beschaafdheid in het openbare leven en in de privérelaties hersteld worden? Zo, hoe?

- Hoe kunnen wij werken aan een “culturele klimaatverandering”, in ons huwelijk, in ons gezin, binnen onze familie (intergenerationeel), in onze buurt, binnen onze kerkelijke gemeenschap, binnen ons werk, tijdens onze reizen, tijdens ons ‘social media-gedrag’?

- Sacks gebruikt het woord ‘verbond’ om uitdrukking te geven aan het concept van de immense en transformerende, richtinggevende kracht. **Een verbond als moreel commitment, dat wordt gedragen door (morele) loyaliteit en trouw, hetgeen offers vraagt. Een verbond is een relatie, een morele alliantie. Dat heeft impact op anderen. Een verbond gat over jou en mij, die tot elkaar komen en samen een ‘wij’ gaan vormen. Hoe zie jij dat? Hoe werk jij aan dat verbond (geef een voorbeeld)**

- Hoe kijk jij aan tegen waarden als: solidariteit, eerlijkheid, verantwoordelijkheid, compassie, inschikkelijkheid, opofferingsgezindheid, onderling vertrouwen, betrokkenheid, nederigheid, kwetsbaarheid, bemoedigen?³⁹

- Wat vind je van de uitspraak ‘We zijn wie we zijn door wat we anderen geven’? Gedrag, dat gebaseerd is op empathie, sympathie, compassie, medelijden, zachtmoedigheid, gulheid, gastvrijheid, liefdadigheid (belangenloosheid, . Wat wij van anderen ontvangen hebben, onvoorwaardelijke liefde, en wat anderen ons gegeven hebben (het ‘give & take’; ‘geven en ontvangen’; contextueel aspect en kenmerk, volgens Nagy). – Wat is de betekenis van ‘moraal’ is in onze huidige tijd?

- Hoe denk je dat Jonathan Sacks nu zou reageren op de huidige ‘culturele klimaatverandering’⁴⁰? Of noem je dat ‘Klimaatvervuiling’? In de context/periode van covid 19/post-covid⁴¹, de inval van Rusland in Oekraïne, de Hamas/7 oktoberoorlog en het Israël-Gaza-conflict, de Soedan-Darfur-crisis (grondstoffen kwestie), de Rode Zee-Houthi escalaties (economische impact), de autocratische tendensen in de mondiale politiek? Kwesties die na zijn dood prominent zijn gaan spelen in onze wereld/cultuur/maatschappij.

Tot slot:

1. Moraal is belangrijk in een tijd van toenemend anti-semitisme⁴²: “Opperrabbijn Jacobs was zondag aanwezig bij de opening van het Holocaustmuseum in

³⁶ www.nl.wikipedia.org/wiki/Elie_Wiesel

³⁷ www.en.wikipedia.org/wiki/Viktor_Frankl

³⁸ www.nl.wikipedia.org/wiki/Edith_Eger

³⁹ Sacks, Moraal, p. 355-360.

⁴⁰ Sacks overleed in het eerste jaar van de COVID-pandemie en in het boek Moraal’ staat daar nog weinig over geschreven.

⁴¹ Sacks – Moraal; p. 355-357. Deze pandemie gaf aanleiding tot meer ‘wij-gericht’-leven in de maatschappij.

⁴² Tamara Gijrath stelt in het ND van 19 maart 2024 (p.14-15) in een opiniestuk ‘Jodenhaat? Het gebeurt wéér, en Nederland is stil’ dat antisemitisme salonfähig is geworden. “Je wordt hardvochtig aangesproken op het feit dat je je niet uitspreekt over de ‘wandaden’ van Israël”, alsof je voor het doden van onschuldige kinderen bent.

Amsterdam. Hij kreeg, net als alle andere gasten de drek van antisemitische demonstranten over zich heen. Inmiddels begint de opperrabbin zich zelfs af te vragen of er nog toekomst is voor de Joodse gemeenschap in zijn vaderland. Want dat is wat Nederland voor hem is".⁴³

2. De doorsnee Israëlische burger, die een paar maanden geleden nog wekelijks voor de democratie van zijn land demonstreerde, lijkt "harteloos" te zijn geworden⁴⁴. Wat een verwijt! Wat een gebrek aan empathie. Wat moraliserend! "Harteloos", omdat er geen piëteit zou zijn voor zoveel burgeroorlogsslachtoffers (anno 11-03-2024 zo'n 30.000, volgens Palestijnse bronnen, die moeilijk verifieerbaar zijn) in Gaza. Geen aandacht voor slachtoffers die onder het puin vandaan gehaald worden, Wel aandacht voor bombardementen door Hezbollah in het Noorden van Israël. Wel aandacht voor vorderingen van het Israëlische leger in Gaza. Wel aandacht voor degenen die nog gegijzeld worden en voor verhalen van voormalig gegijzelden. Wel aandacht voor 'gedode' Hamas-terroristen. De beeldvorming dat alle inwoners van Gaza bij Hamas horen; als een veiligheidsprobleem. Mogelijk is het harteloos om de Israëlische bevolking op deze manier weg te zetten, na de gewelddadige, buitenproportionele, oorlogszuchtige aanval van Hamas op onschuldige Israëlische burgers op 7 oktober 2023; en natuurlijk bij eerdere, regelmatige raketaanvallen vanuit de Gazastrook.
3. Moraal is ook stilstaan bij de onschuldige burgers in Gaza, die lijden onder de jarenlange armoede, ondanks de jarenlange structurele internationale hulpverlening van de VN (UNWRA, met z'n 13.000 medewerkers) en de rijkdom van Hamas⁴⁵ (gefinancierd door Arabische landen en opbrengsten uit smokkelwaar en – handel, door het uitgebreide tunnelstelsel, ook vanuit Egypte, de Sinai-woestijn. Waarom is deze hulp niet bij de armlastige bevolking terecht gekomen? Waarom heeft de regering van Gaza hun broeders en zusters geen welvaart en welzijn geboden? Waarom zo'n gigantisch, peperduur tunnelstelsel i.p.v. armoedebestrijding? Waarom zo'n gigantische militarisering⁴⁶, in zo'n klein land, als samenwerking en open grenzen politiek gezien beter voor de bevolking in Gaza was geweest?

Gijrath signaleert in haar artikel diverse tendensen: je kunt niet met een keppeltje op straat lopen, er zijn scheldpartijen, sissgeluiden, de aanwezige haat.

⁴³ www.cvandaag.nl/100320-hoe-wij-beestachtig-werden-uitgescholden-bij-de-opening-van-het-holocaustmuseum

⁴⁴ Sacha Kester (Volkskrant; overgenomen door het ND), 11-03-2024, p.8-9: In Israël zien de inwoners heel andere oorlog. "Media in Israël laten een andere oorlog in Gaza zien dan de rest van de wereld doet: slachtoffers aan Palestijnse zijde komen nauwelijks in beeld. Hoe is die zelfcensuur te verklaren?" Het is de kloof tussen twee werkelijkheden, twee visies: een kloof tussen de wens om vreedzaam, veilig en respectvol met elkaar samen te leven en het beeld van vijandschap en militaire bedreigingen (Hamas, Hezbollah e.a.). Het is ook de kloof in een PR-oorlog: met beelden van oorlogsslachtoffers en armoede in de Gazastrook enerzijds en van overvloedige markten en shoarma-broodjes etende kinderen in Gaza.

⁴⁵ Jan van Benthem schrijft in het ND van zaterdag 23-03-2024 (p.11) het artikel 'Hoe in vredesnaam kun je nog praten met Hamas?' "Hamas voert een parallelle oorlog met het doden van mensen door verhongering en verdrukking", aldus Marwan al-Ghoul (Palestijns journalist, op Facebook "Hamas vermoordt mensen in de Gazastrook)." Voor Marwan is dat een levensgevaarlijke kritiek, want Hamas duldt geen tegenspraak.

⁴⁶ 'Wat deed Hamas in het Al-Shifa ziekenhuis (Hamas hergroepeerde zich en dat leidde tot gevechten met het Israëlische leger, met tientallen doden tot gevolg) daar weer, tussen artsen, patiënten en duizenden burgers op het ziekenhuisterrein?" (ND, 23-03-2024, p.11).

Waar is een democratisch bewind in Gaza?⁴⁷ Waar is de morele verontwaardiging van zoveel geldverspilling in tunnelbouw, aanschaf militaire wapens (bewapening, wapenwedloop, militarisering), zelfverrijking bij de heersende macht, onderdrukking van de eigen bevolking, kindermisbruik, executies/doodstraf in het rechtssysteem, blijvende 'River'-leuzen om het Joodse volk te verdrijven, uit te roeien. Welke genocidale betekenis heeft een dergelijke leus?

4. Die botsende moraal is goed zichtbaar, merkbaar, meetbaar als het Holocaustmuseum in Amsterdam geopend wordt, op 10 maart 2024. Aandacht voor de Holocaust en Holocaustslachtoffers wordt overschaduwd door de Palestijnse leus. De president van Israël, Herzog, wordt overladen met kritiek en vermeende uitspraken. Framing, die uitsluitend 1 kant opgaat, alsof Israël de aanjager is van de huidige Gaza-oorlog.
5. Moraal gaat over wederzijdsheid, over saamhorigheid, vrede (shalom, salaam), de ander zien, medemenselijkheid en vreedzame coëxistentie. Waar zijn de vreedstichters? Die zorgdragen voor wederzijdse belangen, welvaart en welzijn.
6. Vraag: Wat kunnen wij als christenen leren van deze invalshoek van 'moraal', aangedragen door Jonathan Sacks. Als we denken aan Jezus in de 'Zaligsprekingen', in Zijn omgang met mensen, in de 'Bergrede', in Zijn lijden, sterven en opstanding, in Zijn verbonden-zijn met Zijn Vader?

Jonathan Sacks pleit voor moraal, vrede, rechtvaardigheid, compassie, saamhorigheid > 'wij'!

Literatuur – referenties – documentatie – websites:

- Buber, M.⁴⁸ (1941, Hebreeuwse editie/1972, Ned. vert.) *Het geloof der profeten – de geloofsgeschiedenis van Israël* – Katwijk aan Zee: Servire BV.
- Buber, M (1923, 2023) *Ich und Du – Ik en jij* – Uitg. Bijleveld.⁴⁹

---

⁴⁷ Sacha Kester (Volkskrant) geeft in het Nederlands Dagblad, maandag (18 maart, pag. 10-11) een achtergrondverhaal waarin Palestijnse burgers vertellen “De bevolking van Gaza zal regering van Abbas nooit accepteren”. Zij gruwelen van de Palestijnse Autoriteit. Ook op de Westbank klinkt kritiek op de PA en hun leider(s). “Palestijnen hebben nog steeds geen eigen land, geen democratie, we zijn niet veilig, leven niet in waardigheid en onze economie is in duigen gevallen”. “Er is corruptie en onveiligheid, politieke tegenstanders van Abbas verdwijnen zomaar”. “Abbas is totaal incompetent”, doch al sinds 2005, onafgebroken; zonder dat er democratische verkiezingen zijn gehouden in de afgelopen jaren..

⁴⁸ [Martin Buber - Wikipedia – www.nl.wikipedia.org/wiki/Martin_Buber](https://www.nl.wikipedia.org/wiki/Martin_Buber)

⁴⁹ Martin Buber publiceerde «Ik en Jij» («Ich und Du») in 1923, en al snel werd deze intense meditatie over de verhouding tussen mens en wereld, en tussen mens en God herkend als de sleutel tot zijn gehele oeuvre. Sindsdien is de betekenis van dit werk steeds duidelijker geworden. Thans geldt «Ik en Jij» als een der mijlpalen in de intellectuele geschiedenis van de twintigste eeuw. Dit geschrift is wel omschreven als een mystieke tekst, en werd met recht meer dan eens «een gedicht» genoemd. Inderdaad sluit het aan bij Bubers liefde voor het chassidisme, maar tegelijkertijd markeert «Ik en Jij» ook zijn uitstijgen boven de mystiek, en heeft het een wijsgerige inslag die uitmondt in een nieuwe vorm van bezinning op de diepste geheimen van het bestaan. Met een profetische kracht toont Buber hoe de mens zijn levensweg zoekt tussen moreel nihilisme en sociaal engagement, tussen God en de ander, tussen «Ik» en «Jij». Deze Nederlandse vertaling komt voort uit de erkenning dat «Ik en Jij» als een der grondleggende geschriften van onze tijd voor elke generatie toegankelijk dient te zijn. Wie beseft welke rol de begrippen «dialoog» en «relatie» in de huidige wereld spelen, en hoezeer Bubers gedachtegoed hiervoor de achtergrond vormt, begrijpt welk blijvend belang dit boek heeft. De boodschap van «Ik en Jij» laat zich wellicht samenvatten met Bubers eigen woorden: «Alle werkelijke leven is ontmoeting.»

- Diggele, Els van (2017) *We haten elkaar meer dan de Joden – Tweedracht in de Palestijnse maatschappij* – Amsterdam: Atheneum-Polak&Van Genneep.
- Diggele, Els van (2019) *De misleidingsindustrie – Hoe Nederlandse media ons dagelijks beetnemen; een pamflet* – Amsterdam: De Geus.⁵⁰
- Eger, Edith⁵¹ (2020) *Het geschenk – 12 lessen die je leven kunne redden* – Amsterdam: A. W. Bruna Uitg. BV. – ISBN 978 94 005 1225 2.
- Eger, E. (2017/2018) *De keuze – Leven in vrijheid* – Amsterdam: Bruna.⁵²
- Frankl, Victor⁵³ (1978) *De zin van het bestaan* – Rotterdam: Uitg. Ad Donker.⁵⁴
- Frankl, V. (1956) *De onbewuste God* – Uitg. Helmond.
- Herschel, A. (1954) *De betekenis van het gebed in de Joodse gedachtenwereld* – Utrecht: Erven J. Bijleveld; Collectie labyrint – Abraham Joshua Herschel – In het licht van zijn aangezicht; ISBN 9061316510.
- Schaeffer, Francis A. (1977) *Hoe zouden wij dan leven? Over opkomst en verval van de westerse cultuur* – Nijkerk: Callenbach bv.; 244 pag.
- Sacks, Jonathan (2020) – *Moraal. Waarom we haar nodig hebben en hoe we haar kunnen vinden* – Utrecht: KokBoekencentrum Uitgevers. 382 pag's.⁵⁵
- Sacks, J. (2016) *Een gebroken wereld heel maken – Verantwoordelijk leven in tijden van crisis* – Middelburg: Skandelon.
- Sacks, Jonathan (2020) – *Genesis - boek van het begin*; Middelburg: Uitg. Skandalon - zie recensie op:

---

⁵⁰ www.bobderaadt.nl/documents/israel/recensie_de_misleidingsindustrie.pdf

⁵¹ Dr. Edith Eger, gevierd therapeut en vooral Holocaustoverlevende, heeft deze praktische gids geschreven om ons aan te moedigen de gedachten die ons gevangen houden en het destructieve gedrag dat ons belemmert, te veranderen. We krijgen in ons leven allemaal te maken met lijden, wanhoop, angst en mislukking (life events, crises, teleurstellingen, vallen en opstaan). “We moeten ons bevrijden uit onze mentale gevangenissen”.

⁵² Edith Eger was zestien jaar oud toen zij in 1944 naar Auschwitz werd gedeporteerd. Haar ouders werden direct naar de gaskamer gestuurd en Edith werd gedwongen om voor Mengele te dansen. Haar onverschrokkenheid hielp haar en haar zusje te overleven, al waren ze nog maar nauwelijks in leven toen het kamp eindelijk werd bevrijd. In dit boek deelt zij haar oorlogsherinneringen en de opmerkelijke verhalen van hen die zij sindsdien heeft geholpen. Ze doet uti de doeken hoe ze als psycholoog haar cliënten al jarenlang helpt om zich uit hun gedachten te bevrijden, en hoe iedereen uiteindelijk voor vrijheid kan kiezen. Prachtig boek, aanbevolen: inspirerend en ontroerend, vol overlevingsdrang en levensmoed, met een duidelijke levensdoel.

⁵³ www.nl.wikipedia.org/wiki/Viktor_Frankl Viktor Emil Frankl (Wenen, 26 maart 1905 – Wenen, 2 september 1997) was een Oostenrijks neuroloog en psychiater, maar werd vooral ook bekend als overlever van de holocaust. Frankl was de grondlegger van de logotherapie, een vorm van existentiële analyse, ook wel de Derde Weense School der psychotherapie genoemd. Zijn boek *De zin van het bestaan* (uitgegeven in 1978 als vertaling van *Ein Psycholog erlebt das Konzentrationslager* dat al in 1946 verscheen) schetst zijn ervaringen als gevangene in een concentratiekamp en beschrijft zijn psychotherapeutische methode voor het vinden van bedoeling van het leven in alle levensomstandigheden en daarmee een reden om verder te leven.

⁵⁴ Psychiater/psychotherapeut, overleefde het concentratiekamp Auschwitz. Zijn kernboodschap is ‘de wil vasthouden om te blijven leven, en anderen helpen dat ook te doen’. De transformerende kracht van de externe stem (stel een doel in de toekomst, om je daar aan vast te houden, om te overleven, om zinvol te leven). Te kiezen voor de vrijheid, om te kiezen hoe je met zware moeilijkheden (vernederingen, ontmenselijking, een nummer worden, menselijke waardigheid verliezen) omgaat. Zoeken naar betekenisgeving, een eigen missie als roeping van God. Het gaat om de vraag ‘wat het leven van ons wil’. “Missie heeft een externe bron, die groter is dan het zelf”(p.60). Het gaat eigenlijk om ‘zichzelf te vergeten, te geven, weg te cijferen en naar buiten te richten’. Dit staat tegenover dat alle pijlen gericht moeten zijn op zelfontplooiing. Zijn therapie noemde hij ‘logotherapie’.

⁵⁵ www.nieuwijn.nl/opinie/recensie-van-moraal-van-jonathan-sacks/ In *Moraal* is zijn simpele boodschap dat waar het Ik in onze huidige cultuur regeert, het Wij moet komen. We lijden in de moderne Westerse wereld collectief aan een doorgesloten individualisme, volgens Sacks. Dat uit zich op verschillende terreinen, in de meest urgente crises van onze tijd. In de economie heerst sinds een aantal decennia de koude logica van de markt. De politiek wordt steeds meer getypeerd door polarisatie en populisme, zie het Brexit-debat in het Verenigd Koninkrijk en de staat van het politieke debat in de Verenigde Staten sinds Trump. De waarden van de liberale democratie, zorgvuldig opgebouwd in de tweede helft van de vorige eeuw, dreigen verloren te gaan. Het is mis gegaan in de jaren zestig.

https://www.bobderaadt.nl/documents/israel/Review_Genesis_boek_van_het_begin_Jonathan_Sacks.pdf

- Sacks, J. (2019) *Exodus – boek van de bevrijding* – Middelburg: Skandalon – ISBN 9789492183927; 320 pag's.
  - Sacks, J. (2020) *Leviticus – boek van het heilige* – Middelburg: Skandalon; ISBN 9789492183934; 400 pag's.
  - Sacks, J. (2022) *Numeri – boek van de woestijnjaren* – Middelburg: Skandalon; 9789492183941; 400 pag's.
  - Sacks, J. (2024) *Deuteronomium – boek van de samenleving* – Middelburg: Skandalon; ISBN 9789492183934; 400 pag's.
  - Sacks, J. (2022) *De kracht van ideeën – woorden van geloof en wijsheid* – KokBoekencentrum; ISBN 9789043538145; 352 pag's.
  - Saks, J. (2016) *Niet in Gods naam – een pleidooi tegen religieus extremisme en religieus geweld* – KokBoekencentrum; ISBN 9789043527187, 352 pag's.
  - Sacks, J. (2005) *Leven met verschil – menswaardige verscheidenheid in een tijd van botsende culturen* – Boekencentrum; ISBN 9789021140810; 278 pag's.
  - www.nieuwwij.nl/opinie/recensie-van-moraal-van-jonathan-sacks/
  - www.theologie.nl/boekrecensie/recensie-moraal-van-jonathan-sacks/
  - www.volzin.nl/jonathan-sacks-over-waarom-we-de-moraa-nodig-hebben/
  - www.rabbisacks.org/life-of-rabbi-jonathan-sacks/biography/
  - www.youtube.com/watch?v=QO9LPKJvnYU een laatste interview met Jonathan Sacks; Rabbi Lord Jonathan Sacks: An Unconventional Path To Leadership | From The Inside Out Podcast
  - www.youtube.com/watch?v=os2z4jbuuV4 Jonathan Sacks | Morality: Restoring the Common Good in Divided Times | Talks at Google
  - www.rabbisacks.org/in-support-of-israel/
  - <https://rabbisacks.org/archive/five-things-i-have-learned-about-morality-in-the-21st-century/> > Trust in corporations and governments has plummeted. Only 6% of young people today trust corporations to do the right thing, down from 60% a generation ago.
1. Smartphones and social media are becoming addictive and having a bad effect on teenagers (and adults too), who are spending between seven and nine hours a day looking at a screen. The longer you spend on social media, the more miserable you become.
  2. We've moved, in Britain and America, from being a "We" society – "We're all in this together" – to an "I" society: "I'm free to be whatever I choose." The bad news is that this leaves people vulnerable and alone. The good news is that we can turn it around and become a "We" society again. It happened a century ago, between 1910 and 1950.
  3. By taking responsibility, and refusing to see ourselves as victims, we can triumph over fate. And by changing one life for the better we can find meaning and fulfilment in our lives.
  4. The ten intellectuals and two philanthropists I spoke to are all, in their individual ways, articulate visionaries of a re-moralised society.
- <https://rabbisacks.org/archive/need-morality-beat-hurricane-anger/> > Citaat "Morality has been outsourced to the market. The market gives us choices, and morality has been reduced to a set of choices in which right or wrong have no meaning beyond the satisfaction or frustration of desire. We find it increasingly hard to understand why there might be things we want to do and can afford to do, that we should not do because they are dishonourable or disloyal or demeaning: in a word, unethical. Too many people in positions of public trust have come to the conclusion that if you can get away with it, you would be a fool not to do it. That is how elites betray the public they were supposed to serve. When that happens, trust collapses and a civilisation begins to decay and die".

*****